

DIN STUDIILE MELE

IOAN CORBU

Cluj, Strada General Grigorescu No. 16

(Fascicula 1 despre „Învățămînt teoretic și învățămînt practic“
va apăre mai târziu)

Câte-va constatări.

Vorbind în Revista mea (enciclopedică) despre scăderile școlii fonetice, și folosind unii termeni mai aspri, ca „anarhia, sau prostul gust al școlii fonetice...“, am observat ca urmare unele supărări. Dar dreptul de a se simți atinși și a se supăra nu-l pot ave decât întemeiători școlii fonetice. Dintre filologi în viață însă nici unul n'a făcut parte dintre întemeiători școlii fonetice. Încă pe când eu eram elev de liceu (Năsăud) Academia a fost introdus ortografia fonetică, păstrând numai pe u mut încă câțiva ani. Presa însă a fost introdus-o cu mult înainte și apoi a impus-o și Academiei. Acesta s'a străduit să statueze unele reguli, dar a'ară de școlii nu le observă nimeni, nici chiar membri Academiei, căci e mai ușor să scrii fiecare cum îl taiă capul ba am vădut, cum presa, adecă cei neșciinți își băteau pe față joc de îndreptările Academiei — căci așa e când n'ai o ortografie rațională întemeiată pe legile gramaticale și fonetice (grafia fonetică e întemeiată numai pe urechi, nu pe legile fonetice) ale limbii, ci numai pe reguli arbitrare, cari nu pot îndatora pe nimeni. Acești neșciinți, cari și-au bătut joc de îndreptările Academiei, dar s'au înprovisat în apărători grafiei fonetice, și-au bătut joc și de scrisul și ortografia mea. Cititori vor afla pe ultimele pagini un asemenea cas mai caracteristic. Natural, că nici eu nu puteam să-i tratez mai cu mănuiș. fără însă a numi persoane, dar pentru aceea n'am înțeles pe toți aderenți școlii fonetice.

Îndemnul editării revistei mele însă-și a fost, cum am spus-o în primul număr, „ca să se pot răspunde criticilor și criticaștrilor“. Atunci însă nu mi-a trecut prin minte că voi avea de furcă și cu școala fonetică și cu apărătorii ei improvisați, dar neștiinți.

Altă constatare. Am început a mă ocupa în Revista mea cu ortografia și limba românească încă din a. 1932. Cu toate acestea și poate ca urmare a celor arătate mai sus Buletinul Mușeului limbii, Dacoromânia, ce apare aici în Cluj, n'a aflat de bine. orî vrednic să iee nici o singură însemnare despre tot ce am scris. Am dat și mai multe etimologii și contribuțiuni orî întregiri la etimologii. Nici una singură n'a fost încrestată în Dacoromânia. În fascicula Dictionarului limbii române apărută în 1938 a fost trecută cu totul cu vederea etimologia, ce am dat, și la cuvîntul „Cosânzana“ se îndrumă pentru etimologie la „Sânziana“! Tot acolo însă aflăm și forma „Cosângeana“, pe care nu știu unde au aflat-o, dar dacă s'a aflat, nu înțeleg, cum de se îndrumă cu etimologia tot la „Sânziana“, și nu i-a trecut prin minte descoperitorului, că etimologia ni-o dă perfect latinul „consanguinea“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Școala fonetică și gramatică.

Gramatica însemnă ordine și știință, dar școlei anarhiei nu-i trebuie ordine, decî nici școlei fonetice gramatică. Am învederat-o cu formele agramaticale: „aibe, mîncăruri, va place...“

Încă câte-va exemple. După congresul profesorilor comitetul ales a luat în studiu problema ortografiei. S'au publicat în țiare după buletinul societăți câte-va probleme la începutul anului 1939. Am așteptat să mai văd și alte probleme, sau deslegarea celor puse atunci, dar în țiare n'a mai apărut nemică.

Din problemele publicate vom aminti câte-va, cari, cine cunșce gramatica, nu le-ar fi pus spre desbatere, căci sunt deslegate de gramatică. La problema lui *ă* sau *e* ? după *ș*, *j*, *ț*, nu ne vom ocupa cu „coajă, sau coaje“ ? (e caracteristic pentru școala fonetică, că s'a arătat atât-a pêsare pentru slavul „cójă“, dar au rămas cu totul nepêsători pentru rom. „scórță“), ci cu terminațiunea verbală; „îmbrățișăm, înfățișări“, sau „îmbrățișem, înfățișeri“ ? Când am învățat eu în liceu, de câte ori scriam o formă flectsionară, puneam verbul la infinitiv, pentru a căuta

de care conjugatiune se ține. Dacă ar fi purces așe și d-ni profesori, n'ar mai fi pus problema lui ă, sau e aici căci „îmbrățișa“ e de conj. I și dacă dela „lăuda“ avem „lăudăm“, și nu „lăudem“, apoi tot așe se face și dela „îmbrățișa : îmbrățișăm și nu îmbrățișem“. Tot așe dela sing. „înfățișare“ nu se pôte face pluralul „înfățișeri, ci înfățișări“, ca și dela „rugare : rugări“.

Și mai deochiată e problema III : „ă final, sau suprimarea lui la indicativul prezinte, pers. III plural dela „a acoperi, a suferi“. Regula generală gramaticală e, că pers. III plural se face ca și pers. I. sing. la verbele de conj. II, III, IV, și așe spune poporul (pe la noi) : „ei acoper, sufer“ ca și „aud, sar, păcătuiesc . . .“, și nu „acoperă, suferă, audă, sară, păcătuiască . . .“ cari sunt formele conjunctivului pers. III pl. la conjug. II, III, IV. Formele „acoperă, suferă“ la pers. III plural indicativ sunt o contaminare dela conjug. I, unde pers. III plural e ca și pers. III singular. Acesta contaminare pôte că vine de acolo, că unele verbe urmază și conjug. I și IV, ca „curăți și curăța, adăugi și adăoga“ (ba acest-a urmază și conjug. III : „adaoge“), și de aici urmază că fac pers. III, pl. ind. și „curăt, adaug, și curăță adaugă“ (cu ă). Abatere la conjug. IV face : „sui : suie“ (la pers. III pl. ca pers. III sing. și nu ca pers. I sing. „suiu“).

Tot așe e deslegată de gramatică problema : „e sau ă“, în sufiptul — esc, după r, la verbele de conjug. IV : hotărăsc sau hotăresc ? “ (credem că „hoteresc“ e o eróre de tipar). Sufiptul — esc e singurul corect, dar e după r se preface sub influința acestui-a n ă. Decî corect ortografic e numai : „hotăresc, sau hotărăsc“ — căci ortografia se face cu literă — și nu „hotărăsc“, care e o simplă grafie și nu ortografie, ca și „văd“ în loc de „ved“. fiindcă ă derivă din e românesc.

Tot așe e deslegată de gramatică problema : „-ărie, sau-erie“ ? „lăptărie“ vine dela „lăptaru“, decî e corect cu ă și nu „lăpterie“. Chîr și francezul „papetărie“ e corect cu ă, ca și în românește, căci vine dela „papetier“, în care — ier corespunde românescului — arfu (lat¹ — arius), așe că s'ar putè spune pe rom. : „papetar, papetărie“.

Problema lui e cau i e de când lumea, fiind sunete apropiate, cari se schimbă unul cu altul (ca și o cu u) și în alte limbi, în latină, ca și în unгурescă, nu se pôte deslega prin o discuțiune, ci prin un ordin, dacă ar fi un for în stare să-l dee. Eu însă prefer un principiu, cum am mai arătat. și folosesc e sau i, după cum a fost în original, în limba mamă (latină). Decî scriu „selbatic, direg . . .“ și nu „selbatec, dereg . . .“.

Din învețurile d-lui Pisani.

Am vădut, că d-l Pisani are și multe învețuri bune, scăde-răa însă e, că le calcă totdeauna în picior.

Nu de mult ne-a spus iar, că luptă de 20 de ani „ca să înscăuneze dragostea (de ce nu iubirea?) pentru limba latină și pentru graiul românesc în școlă“. Am vădut în faptă cum își arătă d-l Pisani iubirea pentru limba latină și română. Totdeauna înlătură ba chiar își bate joc de cuvântul românesc (de origine latină), și-l înlocuiește cu orice străinism, oriunde află unul.

Mai astăveră am cređut că d-l Pisani s'a dires. După ce a-decă și-a fost bătut joc de clasicul român și latin „cogito, cuget“, în un articol a folosit numai românescul „cuget“ și niciodată străinismul „gândi“. Dar cu atâta a rămas și de atunci n'am mai descoperit în scrisul d-sale pe „cugito“. Se vede că înhățat de cititorii, a căutat să se scape de acusa asta neplăcută, plătindu-și, cum se ăice, urechta, dar nu păcatul, căci pe cât se vede, nu vre să se dirăgă. Și atunci avem tot dreptul să ne întrebăm și noi: „cine răspândește disprețul pentru limba lui Virgilius și a-lui Horațiu?“

Pe lângă alte păcate ale d-lui Pisani față de limba rom., arătate în Revista noastră, vom mai aminti câte-va mai caract-ristice. D-l Pisani criticând neologismul „benedicțiune“ (la d-l P. e „barbarism și străinism“, deși e rădăcină românească: „bine ăicere“), și cere să-l înlocuim cu românescul (?) „blagoslovire“, dar de românescul „binecuvântare“ nu știe nemică, pôte că la d-sa și acest-a e „barbarism“.

Pentru neologismul (barba ismul) „permis“ rădăcină rom. v. „tri-mis“) d-l Pisani vre în românește (?) ungurismul „îngă-dui“, căci pe rom. „ierta“ nu l-a aflat, sau mai bine ăis n'a vrut să-l afle în „zăcămintele cele adânci ale vocabularului, în graiul poporan, în scumpele cronici și scripturi...“ ca și pe „în-vinge, încrede...“. Mai înainte totă lumea rom. spunea: „ierta-ți-mă. să-mă fiă iertat, să...“. Ađi tot românul, care se respectă nu mai pôte folosi banalul românesc, ci limba cultă ungurască: „engeduți-mă, să-mă fiă engeduit...“. Pentru slavul „vremelnic“ românul are frumosul „trecător“ („săracă lume cu sóre, mândră ești și trecătoare“).

Dar „repaos“ e tot neologism, ori barbarism la d-l Pisani, de vre să-l înlocuiescă cu rom. (?) „odihnă“ (slav)? N'a auđit d-l Pisani, ori nu vre să sciă de rom. „paos, repaos, reposa“? nu l-a aflat în „scumpele scripturi“: „să repaose Domnul, dum-neđeu sufletul șerbului său“? Nu, pentrucă d-l Pisani nu pôte suferi cuvântul românesc, ci numai străinismele oriunde le află (d-l P. citéză numai pe „aică odihnește robul lui dumneđeu“).

Așe respectă d-l Pisani învețătura citată din Unamuno în limba sa: „Fiecare din noi, ca să gândească (sic), porneșcă — a-

decă „purcede“, care nu-i place, căci e românesc — dela cee-ace au gândit (iar) înaintași... Gândirea (a treia oră) e o moștenire“. Dar înaintași noștri au „cugetat învins, creșut...“, le putem urmări moștenirea până la vechia și glorioasă Romă eternă, dar pentru d-l Pisani numai străinismele „gândi, birui, bizui“... împrumutate de ieri, alaltăieri dela Slav. unguri... sunt limba „înaintașilor“ noștri (adecă ai d-lui Pisani) Și mai are lipsa de bunăcuviință să susțină sus și tare, că luptă pentru curăția limbei româneșci“.

Cum discută filologie un tînăr domn profesor.

După trimiterea Nr-ului 3—938 („Ortografia și l. rom. la congresul profesorilor“) am primit dela un tînăr domn profesor (consătean) o scrisore cu totul lipsită de bunăcuviință, ba și de cunoșcințele necesare la discuțiunea temei. I-am trimis răspunsul cuvenit, dar până ađi n'am mai primit nici un alt răspuns. La capătul scrisorei sale d-l profesor adecă m'a muștrat, din înălțime: „sper că punctul meu (al său) de vedere a fost înțeles și că nu va mai fi nevoie de o revenire...“, adecă nu va mai fi nevoie să mă dăscălăscă încă odată. Fiindcă răspunsul meu n'a însemnat de loc o capitulare, și totuși d-l profesor n'a mai „re-venit“, ca să mă dăscălăscă din nou, dar nici nu și-a cerut scusele pentru lipsa de bunăcuviință — asè nu pot presupune alta decăt că răspunsul meu s'a pierdut la postă. In acest cas tînărul domn profesor a rămas în credința, că m'a dăscălit așè de bine că nici n'am mai cutezat să mă apăr. Ca să nu rămână în al cèsta rătăcire, care pe mine nu mă înăgulește de loc, și pentru ca răspunsul meu să nu se mai pierdă, am redat aici părțile de căpetenie din răspunsul meu.

Chiar în începutul scrisorei d-l profesor mă acasă, că l-am „încondeiat ca un ou de Pașci și l-am „înțepat“ ironic“. Pentru a adeveri acèsta citéză din Nr. 3—938 al Revistei mele (p. 21), în care e vorba de străinisme: „... ba le numește „comóra și tesaurul“ limbei româneșci. In lucrarea „Noue numiri pop. rom. de plântè“ de consăteanul meu profesor mai tînăr, n'am mai aflat rom. „trifoiu“, ci numai ungurescul „luhăr“. In copilăria mea se numea luhăr numai „trifoiul“ seminat, cumpèrat dela

neguțatori străini“. „Dar a venit afurisita școlă fonetică ucigașa limbei românești, pentru care cuvântul românesc e „banal“ și numai străinismele și țigănistele sunt frumoase și poetice“. „A dispărut oare din limba Zagrenilor cuvântul „trifoiu“, nu l-a auzit niciodată tînărul meu consătean“ ?

Aici a aflat d-l profesor tot „încondeiatul și înțepatul meu ironic“. Oricare elev va pute descoperi din text, că subiectul la începutul citatului trunchiat („... ba le numește...“) e „școlă fonetică și nu d-l profesor, și tot școlă fonetică e criticată și în continuare, iar d-l profesor nu face parte din întemeiători școli fonetice, ca să se pótă simți atins. Din lucrarea d-sale am citat un singur fapt, care părea să probeze înfluița stricăciósă a școlii fonetice asupra cultivării limbei românești. Dacă d-l profesor în lista de numiri noue de plânté, pe lângă cuvântul „luhăr“ ar fi pus și românescul „trifoiu“, n'ar fi deșceptat în mine nici un prepus, căci unșurismul „luhăr“ m'e cunoscut și mie din Zagra. Lipsa numelri de „trifoiu“ m'a întrigat și mirat la culme, cum se póté că rom. „trifoiu“ să fi fost scos de tot din vorbire și înlocuit cu ung. „luhăr“ ! Nu se póté primi esplicarea d-lui profesor, că nu putea enuméra tóte numirile plântélor : nu erau decât dóue și numirea vechiă rom. era neapărat de lipsă, mai ales fiindcă d-l profesor credea, că „luhăr“ e o numire nouă, necunoscută.

E o simplă întrebare și espresiunea mirării mele și nu o muștrare presupunënd „un căđut în decrepitudine, dacă nu tîmpit“, cum se plânge d-l profesor fără nici un temei fața de înfrebarea mea : „a dispărut oare din limba Zăgrenilor cuvântul „trifoiu“, nu l-a auzit niciodată tînărul meu consătean“ ? unde e aici înțepătura ? Și atunci de ce atâta revóltă și indignare ?

Imi impută d-l profesor că n'am vrut să vęd cuvintele frumoșe și poetice din studiul d-sale, ci numai străinismul „luhăr“, căci așé e „când omul caută nod în papură, pete în sóre și paiul în ochi vecinului“... Cred că am lămurit destuș de bine, că ce am căutat eu în „luhăr“ — n'am de ce să port d-lui profesor nici invidie, nici dușmănie, ca să-i caut pete în sóre și paie în ochi“ (proverbul presupune că eu nu-mi vęd „parul din ochiul meu“), Cuvintele frumoșe din acel studiu nu sunt meritul d-sale, tot așé cum nu i-se pot imputa nici cuvintele străine — meritul d-sale e că le-a cules cu sirguința și cu tragere de inimă. Asigurările d-sale, că românescul „trifoiu“ nu va fi înlocuit nici-

odată cu ungurismul „luhăr“, nu ne dau nici o garanță, dacă începutul a fost făcut, și în parte a fost înlocuit. Am vădit că desmățul și prostul gust al școlii fonetice a dus până acolo, că în un dicționar latin-român mai nou lalinul „cogito“, nu mai e tradus cu românescul derivat din ei și perfect corespunzător: „cuget“, ci cu străinismul necorespunzător: „gândi“.

În aceeași scrisoare d-l profesor recunoșce, că unele afirmațiuni din studiul meu sunt îndreptățite, dar altele ar arăta „tendință de esagerare“ și „reîntorcere la timpul lui Cipariu, părintele filologiei române“ (cine ironizează „reîntorcerea la..“ ironizează și pe „părintele filologiei române“ — o virtute a fonetiștilor neșciinți). Drept probă citează din studiul meu forma „întopsecat în loc de intoxicat“ (aici e vorba de „forme“, nu de ortografie, ori grafie, cum crede d-l profesor), și continuă: dacă așa spune „întopsecat“, elevi mei (ai d-lui profesor) ar izbucni în râs, iar autoritățile școlare m'ar da afară din învățămînt ca pe un smintit“ (ca subsemnatul). Dacă d-l profesor înainte de a scăpa acesta judecată necuviinciosă și-ar fi aruncat ochi într'un dicționar al limbei românești, ar fi descoperit, că „tópsec, întopseca“ nu sunt formațiuni ale școlii latiniste, ci cuvinte românești păstrate, deși mai rar (în descantece) în gura poporului. Pentru ce ar izbucni băiați în râs și ai fi tratat ca un smintit, fiindcă ai folosit un cuvînt românesc în forma românească și nu franceză, sau latină (d-l profesor îmi împrumută că eu sunt tatinist), Băiați rîd, cum îi înveță profesori, rîd de ce e bine și primesc ce e rău, cum i-au învățat să rîdă de terminațiunea rom. „cîune“ (rugăciune) și să adóre și să se desfăteze în term. unгурescă: „șug, (belșug, beteșug..“). Casul cu „întopseca“ nu e o probă de „esagerările mele, ci de superficialitatea d-lui profesor.

D-l profesor admiră străduințele mele și ale d-lui Pisani pentru purificarea limbei, dar rămâne nelămurit, căci ce află unul bun și românesc, celalalt află rău și barbarism și străinism și încheie din înălțime: „Impresia mea (a d. lui profesor), este, că nici unul nu cunoșce limba populară a tuturor provinciilor românești“, Cine judecă pe alți așa de desprețuitor ar trebui să aibă în primul loc însuși cunoștințele, care afirmă că nu le are cel criticat, și nu să judece după „impresii“. Și pe ce se întemeiează „impresia“? A citit superficial, și deci n'a înțeles, și atunci a tras din superficialitatea sa concluziunea, că alți sufer de lipsă de cunoștințe.

Pentru culegerea mea „Doina“ am citit aproape totă poezia populară apărută în tipar, iar pentru compunerea Dicționarului limbii rom. am citit, nu odată, întreg dicționarul lui Candrea și al Academiei române... și acum să vină unul, care am vădit, că nu se prea uită prin dicționare și să mă judece de sus, că nu cunosc limba, fără alt temei decât superficialitatea sa!

Ca și alți mulți cari citesc superficial așa și d-l profesor crede, că de aceea susțin eu cuvintele de origine latină, fiindcă am fost „crescut într'un spirit latinist, sau de latinizare“. Dar Tit Maiorescu n'a fost latinist și totuși a învățat ca și Cipariu, că ori unde avem un cuvânt de origine latină (românesc) și unul străin, vom folosi pe cel de origine latină, fiindcă l' română e l. neolatină. Învețătura lui Maiorescu e un principiu necesar și de sine înțeles al școlii românești, numai d-l Pisani și anarhia școlii fonetice nu vreu să-l recunoască.

Nu aflu de lipsă să mai reflectez la alte lucruri mărunte din scrisoarea d-lui profesor, cari le-am discutat de repetite ori în revista mea.

Nu știu pe ce-și întemeiază d-l profesor încreduta sa superioritate (e și ceștiune de bunăcuviință), când mă dăscăleşce de sus: „sper că punctul meu (al său) de vedere a fost înțeles, și nu va mai fi nevoie de o revenire“... (adecă de o nouă dăscălire).

Am publicat acest răspuns și pentru că d-l profesor nu e singurul, care judecă așa, și a doua am vrut să învederez pentru ce și pentru cine am folosit câteodată în scrisul meu și termenii mai aspri.

Cluj, Oct.-Decembrie 1939.

I CORBU